

REGULAMIN OTZG (WAŻNY OD 1.09.2005R.)

1. Odznaka Turystyczna Ziemi Gliwickiej (OTZG) została ustanowiona przez Zarząd Oddziału Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego w Gliwicach (obecnie Oddział PTTK Ziemi Gliwickiej) w 1969 r. dla uczczenia zbliżającej się rocznicy stulecia zorganizowanej turystyki w Polsce. Celem odznaki jest popularyzacja walorów turystyczno-krajoznawczych ziemi gliwickiej i zachęcenie do poznania jej historii, zabytków, przyrody, miejsc pamięci narodowej oraz przemian gospodarczych.
2. Teren zdobywania OTZG został określony w załączonym do Regulaminu wykazie miejscowości, dzielnic i obiektów muzealnych.
3. OTZG jest odznaką trzystopniową o jednakowym wzorze dla wszystkich stopni, wykonaną z metalu. Oznaka w stopniu brązowym ma otok zielony, w stopniu srebrnym - otok biały, a w stopniu złotym - otok czerwony.
4. O uzyskanie odznaki może ubiegać się każdy, kto ukończył 7 lat i spełnił warunki wymagane niniejszym Regulaminem.
5. Odznakę uzyskuje się w kolejności stopni. Stopień srebrny można zdobywać bezpośrednio po spełnieniu warunków stopnia brązowego, a stopień złoty w sezonie następnym po uzyskaniu stopnia srebrnego. Nie ustala się czasu zdobywania poszczególnych stopni odznaki.
6. Każdą miejscowość, dzielnicę oraz obiekt można zaliczyć tylko raz. Nadwyżka zaliczonych dzielnic, miejscowości i obiektów krajoznawczych zdobytych na jeden stopień odznaki przechodzi po weryfikacji na stopień wyższy.
7. OTZG można zdobywać na wycieczkach indywidualnych i zbiorowych oraz rajdach i zlotach, w ramach uprawiania turystyki pieszej, kolarskiej, motorowej i narciarskiej, również w formie imprez na orientację, względnie łącząc różne z wymienionych dyscyplin turystycznych.
8. Trasa każdej z wycieczek lub imprez musi przebiegać przynajmniej przez jedną z podanych w wykazie miejscowości. Na wycieczkach kolarsko-piesznych lub motorowo-piesznych należy zwiedzić miejscowości w ilości, podanej dla wycieczek kolarskich i motorowych.
9. Warunki zdobycia poszczególnych stopni OTZG określa poniższa tabela.

Warunki	stopień odznaki			
	brązowy	srebrny	złoty	
dni na wycieczkach i imprezach (minimum)	4	7	13	
w tym udział w imprezach Oddziału PTTK Ziemi Gliwickiej - ilość imprez	1	2	3	
zwiedzenie Gliwic	części śródmieścia	1	1	1
	inne dzielnice	1	2	3

zwiedzenie miejscowości na wycieczkach i imprezach	pieszych i narciarskich	4	10	16
	kolarskich i motorowych	8	16	24
zwiedzenie obiektu muzealnego		1	2	3

10. Udział w imprezie Oddziału PTTK Ziemi Gliwickiej można zastąpić zwiedzeniem dodatkowego obiektu muzealnego lub przebyciem jednej z tras turystycznych wymienionych w wykazie tras załączonym do Regulaminu.

11. Spełnienie warunków regulaminowych należy udokumentować w książeczce OTZG (do wyboru):

- w książeczce OTZG wydanej przez Oddział PTTK Ziemi Gliwickiej,
- w samodzielnie przystosowanej do tego celu książeczce jednej z odznak turystyki kwalifikowanej, takich jak OTP, KOT lub MOT,
- w elektronicznej kronice nagranej na płycie (w niezamkniętej sesji), zawierającej informacje wymagane w niniejszym regulaminie.

12. Obok nazw miejscowości należy podać zwiedzane w niej ciekawsze obiekty, np. zabytki, pomniki, osobliwości przyrodnicze, nowoczesne budownictwo itp.

13. Potwierdzeniem zwiedzenia określonej miejscowości, dzielnicy lub obiektu może być odcisk pieczętki z nazwą miejscowości lub obiektu, wklejony bilet wstępu. Potwierdzenie można również uzyskać od przewodnika turystycznego, przewodnika turystyki kwalifikowanej lub instruktora krajoznawstwa PTTK, a także instruktora harcerstwa lub nauczyciela pod warunkiem, że bierze on udział w wycieczce i zwiedzaniu obiektu. Jeżeli nie można otrzymać potwierdzenia, ubiegający się o odznakę dołącza do książeczki swoje zdjęcie na tle obiektu lub opis miejscowości, stanowiący uzupełnienie informacji zawartych w przewodnikach turystycznych.

14. OTZG przyznawana jest przez Komisję Weryfikacji Odznak przy Zarządzie Oddziału PTTK Ziemi Gliwickiej w Gliwicach po złożeniu przez turystę książeczki OTZG lub nagranej płyty, zawierającej niezbędne wpisy i potwierdzenia.

15. Zarząd Oddziału PTTK Ziemi Gliwickiej może przyznać OTZG osobom szczególnie zasłużonym dla rozwoju turystyki i krajoznawstwa na terenie Ziemi Gliwickiej, z pominięciem pkt. 9 i 10 niniejszego Regulaminu.

16. Zdobywanie OTZG odbywa się na własny koszt i ryzyko. Oddział PTTK Ziemi Gliwickiej nie ponosi żadnej odpowiedzialności za jakiegokolwiek szkody, których można doznać w trakcie zdobywania OTZG, jak również za szkody wyrządzone przez zdobywającego odznakę osobom trzecim.

17. Regulamin obowiązuje od dnia 2005.09.01. Tym samym przestaje obowiązywać Regulamin OTZG z 1978 r. Osoby, które zaczęły zdobywać OTZG przed dniem 2005.09.01, mogą dokończyć jej zdobywanie według Regulaminu z 1978 r.

18. Interpretacja niniejszego regulaminu należy do Prezydium Zarządu Oddziału PTTK Ziemi Gliwickiej w Gliwicach, 44-100 Gliwice, Rynek 11, tel. (32) 231-26-16.

MIJSCOWOŚCI I OBIEKTY ZALICZANE DO ODZNAKI ZGODNIE Z PKT. 9 REGULAMINU OTZG

1. Wykaz miejscowości i dzielnic aglomeracji miejskich

A. Gliwice - Centrum

Stare Miasto

Prawa miejskie przed 1276 r.

- **Kościół Wszystkich Świętych** z XV w.
- **Plebania** z 1781 r.
- **Fragmety murów miejskich** sprzed 1431 r., wraz z rekonstrukcją fragmentu mostu zwodzonego.
- **Ratusz** z XV w., przebudowany w XVIII w.
- **Fontanna** z rzeźbą Neptuna z 1794 r.
- **Kamieniczki** z XV-XVII w., zrekonstruowane w latach 1957-1958.
- **Zameczek Piastowski** z wieżą wzniesioną po 1322 r., budynkiem z XV w. i przewiązką z lat 1558-1561, Oddział Muzeum.

Śródmieście - część północna

- **Willa** z 1884 r., siedziba Muzeum.
- **Odlew lwa** z 1824 r.
- **Gmach Urzędu Miejskiego** z lat 1923-1928.
- Przed gmachem **rzeźba trzech tańczących faunów** z 1928 r.
- **Budynek hotelu "Diament"** z 1896 r.
- Przy ul. Zwycięstwa 37 **dawny dom towarowy** z 1922 r.
- **Ruiny teatru** z 1899 r.
- Przy ul. Zwycięstwa 59 **tablica upamiętniająca dawną siedzibę Polskiego Banku Ludowego**.
- **Park im. Fryderyka Chopina**.
- **Pomnik Kompozytora** z 1949 r. oraz **pomnik ku czci ofiar wojen i totalitaryzmów** z 2001 r.
- **Palmiarnia** rozbudowana w latach 1981-2000.
- **Stary gmach Centrum Onkologii** z 1933 r.

Śródmieście - część wschodnia

- **Kościół św. Barbary** z poł. XIX w.
- Przy ul. Kłodnickiej **aleja klonów srebrzystych**.
- **Zabudowania straży pożarnej** z około 1905 r.
- **Gmachy Politechniki Śląskiej**, m.in. **Wydziału Chemicznego** z 1907 r. i **Wydziału Górnictwa i Geologii** z poł. XX w, wewnątrz Muzeum Geologii Złóż.
- **Gmach kurii biskupiej i kościół św. Michała** z 1930 r.
- **Park im. Bolesława Chrobrego**.

- **Budynki dawnej Huty „Gliwice”** z 1. poł. XIX w., w jednej z hal **Muzeum Odlewnictwa Artystycznego**.
- **Cmentarz dla zasłużonych hutników**.
- Przy ul. Jagiellońskiej **hale prasowni** z 1899 r.
- Przy ul. Na Piasku **stary cmentarz żydowski** z XIX w.

Śródmieście - część południowa

- **Kościół Św. Trójcy** z 1838 r., od 1945 r. parafia ormiańsko-katolicka, w kościele obraz Matki Boskiej Łysieckiej z XVI w.
- **Kościół św. Piotra i Pawła** z lat 1896-1900, od 1992 r. katedra.
- Nieopodal **odlew rzeźby „Chłopiec z tabędziem”** z 1993 r., kopia odlewu z 1833 r.
- Na rogu ul. Królowej Bony **gmach Liceum Maryjnego Sióstr Szkolnych** z lat 1927-1929.
- **Gmach Starostwa Powiatowego** z 1878 r., przebudowany.
- Przy ul. Sobieskiego **wieża ciśnień** z 1909 r. i **cmentarz-mauzoleum żołnierzy Armii Czerwonej**, poległych w walkach w rejonie Gliwic w 1945 r.

Śródmieście - część zachodnia

- **Pomnik Adama Mickiewicza** z 1957 r.
- Przy ul. Wieczorka nr 2-4 **sklep mięsny** z wystrojem z końca XIX w.
- **Gmach Sądu Rejonowego** z 1911 r.
- Przed nim **czołg-pomnik** z 1945 r.
- **Kościół Św. Krzyża i klasztor** z lat 1655-1672, do 1810 r. franciszkanów.
- Nie opodal **budynek dawnego gimnazjum** z 1902 r.
- W Parku Przyjaźni Polsko-Francuskiej **pomnik żołnierzy francuskich poległych w okresie plebiscytu** w latach 1920-1922.
- Drewniany **kościół Wniebowzięcia Matki Boskiej** z 1493 r., z wieżą z 1777 r., przeniesiony z Zębowic.
- **Cmentarz Centralny** z 1920 r., na nim mogiły i pomnik ku czci ofiar pododdziałów obozu oświęcimskiego.

B. Gliwice - pozostałe dzielnice miasta

- **Bojków**

W granicach Gliwic od 1975 r. Wieś lokowana w 1263 r. Do 1946 r. miejscowość nazywała się Schönwald - Szywałd. Obecny **kościół** z 1907 r. **Plebania** z około 1740 r. **Drewniana chałupa** z przełomu XVIII i XIX w. przy ul. Rolników 91. **Pomnik Zwycięstwa** z 1945 r. Na cmentarzu **mogiła** 200 mieszkańców Szywałdu zamordowanych przez żołnierzy Armii Czerwonej w 1945 r.

- **Brzezinka**

W granicach Gliwic od 1975 r. Wieś wzmiankowana w 1376 r. **Kościół św. Jadwigi** z lat 1890-1899, w ścianie kościoła **tablica** ku czci ofiar obu wojen światowych. **Pomnik** żołnierzy Armii Czerwonej na cmentarzu ofiar hitlerowskiego obozu jenieckiego z lat 1941-1943.

- **Czechowice**

W latach 1959-1964 dzielnica Łabęd, potem w granicach Gliwic. Wieś lokowano prawdopodobnie w 1305 r. Przy skrzyżowaniu szos **kapliczka** z 1910 r. Obok **pomnik** ku czci ofiar obu wojen światowych. **Ośrodek wypoczynkowy**: kąpielisko, plaża, wypożyczalnia sprzętu sportowego, pole namiotowe i parking.

- **Łabędy - Niepaszyce**

Jako dzielnica Gliwic od 1964 r. Wieś wzmiankowana w 1286 r. W latach 1954-1964 Łabędy posiadały prawa miejskie. Na granicy Starych Łabęd i Niepaszyc **kościół** Wniebowzięcia Matki Boskiej z XV w., przebudowany w XVIII w., obok **jesion** wyniosły - pomnik przyrody. Przy folwarku dawny **park** zamkowy ze śladami **grodziska**, prawdopodobnie z XII w. W parku nad Kanałem Gliwickim **pomnik** ku czci bojowników o polskość Śląska. Obok **głaz narzutowy** - pomnik przyrody. **Śluza** na Kanale Gliwickim i **Port** Gliwice z lat 1935-1940. W centrum Łabęd dawny **Dom** Kultury z lat 1955-1957.

- **Ostropa**

W granicach Gliwic od 1975 r. Wieś lokowana w 1286 r. W Ostropie zachował się ludowy zwyczaj święcenia pól podczas konnego objazdu granic miejscowości w drugi dzień Świąt Wielkanocnych. **Kościół** św. Jerzego: murowane prezbiterium z 2. poł. XV w., nawa drewniana z lat 1667-1668 i wieża z 1641 r. **Kościół** Świętego Ducha z lat 1925-1927. W pobliżu **kapliczka- pomnik** ku czci poległych w czasie I wojny światowej z nową tablicą ku czci ofiar obu wojen.

- **Sośnica**

W granicach Gliwic od 1927 r. Wieś założona w 1260 r. **Zabudowania** dawnej Kopalni Węgla Kamiennego "Oehringen" (później "Sośnica") z lat 1913-1917. Przy ul. Sikorskiego 58 **tablica** pamiątkowa ku czci Karola Miarki (1825-1882). **Kościół** NMP Wspomożenia Wiernych z lat 1928-1929. Na cmentarzu **mogila** pięciu powstańców śląskich poległych 1921 r., nie opodal bramy przy ogrodzeniu. Przy ul. Głogowskiej **kapliczka**

- **Stare Gliwice**

W granicach Gliwic od 1951 r. Wieś wzmiankowana w 1217 r. Przy ul. Wiejskiej dawny **spichlerz** z XVII w., obecnie restauracja. Nie opodal zniszczony **pomnik** poległych w I wojnie światowej. Ośrodek szkolenia kierowców w **budynku** dawnej restauracji "Szwajcarskie Schronisko" z 1924 r., za ośrodkiem **park dworkiem** z około 1910 r.

- **Szobiszowice**

W granicach Gliwic od 1927 r. Wieś wzmiankowana w 1276 r. **Kościół** św. Bartłomieja, z prezbiterium z XV w. Nowy **kościół** św. Bartłomieja z lat 1907-1911. Przed nim **pomnik** ku czci ofiar I wojny Światowej. Na gmachu Szkoły Podstawowej nr 20 **tablice pamiątkowe** ku czci powstańców śląskich i generała Jerzego Ziętka (1901-1985). Zabudowania dawnej **radiostacji** gliwickiej z 1935 r., obecnie siedziba Oddziału Muzeum. Obok drewniany **maszt** radiostacji. Na Os. Kopernika **klasztor** Jezuitów i **kościół** p.w. Matki Bożej Kochawińskiej z lat 1992-1999, wewnątrz cudowny **obraz** Matki Bożej z 1. poł. XVII w.

- **Trynek**

Miejscowość włączona do Gliwic w 1887 r. Wieś wzmiankowana w 1409 r. Przy ul. Rybnickiej 27 w dawnej willi dyrektora Zakładów Huldshinsky'ego Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej. **Stacja** uznanej za zabytek techniki linii kolei wąskotorowej Gliwice - Rudy z lat 1899-1901. Osiedle Trynek z lat 1949-1953. **Lotnisko** sportowe gliwickiego "Aeroklubu" z 1925 r. Na terenie osiedla Sikornik **Dom** Zasłużonego Nauczyciela, obecnie dom opieki. Z boku osiedla **kościół** NMP Matki Kościoła z lat 1981-1993.

- **Wójtowa Wieś**

W granicach Gliwic od 1927 r. Wieś założona prawdopodobnie w 2. poł. XIII w. **Kościół** św. Antoniego z lat 1925-1927. Przed nim **figura** św. Jerzego na cokole - pierwotnie pomnik ku czci ofiar I wojny światowej. Na cmentarzu **grób** powstańca śląskiego Jakuba Jachnika z 1921 r. W ścianie budynku szkoły zawodowej **tablica** upamiętniająca powstanie tu w 1919 r. drużyny harcerskiej. **Teatr** Muzyczny w budynku dawnej restauracji z 1896 r., dawniej Operetka Śląska założona w 1952 r. Na dziedzińcu odlew rzeźby "Chłopiec z żabą", kopia z 1993 r. Na zapleczu dawna kryta **strzelnica** Bractwa Strzelceckiego z 1896 r.

- **Zatorze**

Dzielnica powstała na początku XX w. "za torami". Przy ul. Lipowej **budynki** nr 3 z około 1890 r. i nr 36 z około 1930 r. **Wieża** ciśnienia z 1898 r. **Cmentarz** Lipowy z **kaplicą** z 1903 r. i dwoma **pomnikami** ku czci ofiar I wojny światowej. Nowy **cmentarz żydowski** z dużym **domem** przedpogrzebowym z 1935 r., na cmentarzu **pomniki** ku czci poległych w czasie I wojny światowej i 76 Żydów zamordowanych w 1945 r. **Kościół zespół domów** z lat 1908-1914, na domu nr 12 **tablica** pamiątkowa ku czci Horsta Bienka (1930-1990). **Kościół** Świętej Rodziny z 1901 r.

- **Żerniki**

W granicach Gliwic od 1927 r. Wieś wzmiankowana z 1297 r. Przy skrzyżowaniu ulic Elsnera i Żernickiej **kaplica** z 1903 r. Przy niej **kapliczka** słupowa, zbudowana w związku z zarazą w 1828 r. Przy ul. Kurpiowskiej **pomnik** ku czci poległych w czasie I Wojny Światowej.

C. Inne miejscowości

- **Błotnica Strzelecka**

Wieś w gminie Strzelce Opolskie, wzmiankowana w 1240 r. Przebudowany **pałac** z 1. poł. XVIII w. w otoczeniu parku, w ścianie pałacu **tablica** upamiętniająca siedzibę sztabu powstańczego w czasie III powstania śląskiego. W centrum wsi **kapliczka** z połowy XIX w.

- **Bojszów**

Wieś w gminie Rudziniec, wzmiankowana w 1376 r. **Drewniany kościół** Wszystkich Świętych z końca XV w., wieża z 1719 r. Dwie **drewniane bramki** na cmentarz z 1728 r. i końca XVIII w.

- **Borowa Wieś**

Od 1975 r. w granicach Mikołowa. Wieś założona w XVI w. **Drewniany kościół** p.w. św. Mikołaja z 1640 r., przeniesiony w 1939 r. z Przyszowic. Przy kościele **grób** kompozytora ks. Roberta Gajdy (1890-1952). Na cmentarzu **mogiła** więźniów oświęcimskich z 1945 r.

- **Brynek**

Wieś w gminie Tworóg, założona w XVI w. przy hucie żelaza. **Pałac** z 1829 r., rozbudowany na przełomie XIX i XX w., otoczony dużym **parkiem** krajobrazowym ze starodrzewem. W parku **ogród botaniczny**. Na skraju parku **zabudowania** gospodarcze z lat 1906-1910 z oryginalną **wieżą** ciśnień. W zabudowaniach szkolnych izba pamięci narodowej i zbiory przyrodnicze.

- **Bycina**

Wieś w gminie Rudziniec, wzmiankowana w 1263 r. **Pałac** hr. Alberta Leopolda Paczyńskiego z 1700r., w pałacu **kaplica** p.w. Św. Trójcy z około 1730 r. Obok pałacu **figura** św. Floriana z 1784 r. Przy ul. Szkolnej **dąb szypułkowy** - pomnik przyrody. Przy szosie do Pyskowic **kapliczka** z 1794 r.

- **Chechło k. Rudzińca**

Wieś w gminie Rudziniec. wzmiankowana w 1305 r. Nie opodal kościoła ślady **grodziska** z XVI w. Na cmentarzu przykościelnym **kapliczka** z około 1800 r. **Dwór** z około 1800 r. **Park** krajobrazowy z około 1895 r. Na wschód od wsi **aleja czarnych brzoź** - pomnik przyrody.

- **Chudów**

Wieś w gminie Gierałtowice, wzmiankowana około 1300 r. jako Kudów. **Ruiny** nizinnego **zamku** obronnego, zbudowanego prawdopodobnie po 1537 r., w ruinie po pożarze w 1875 r., częściowo rekonstruowany, wewnątrz wystawa muzealna. Obok murowany **spichlerz** z XVIII w. i **topola kanadyjska** - pomnik przyrody.

- **Czekanów**

Wieś w gminie Zbrosławice, założona około 1300 r. We wsi **dwór** z XVII w., przebudowany w XIX w., obok **park** z 2. poł. XIX w. z dwoma pomnikowymi **dębami szypułkowymi**. Dawny **młyn** z XVII w., przebudowany. **Kapliczka** z 1910 r., w ścianę wmurowane **tablice** ku czci poległych w czasie I wojny światowej.

- **Dąbrówka k. Toszka**

Wieś w gminie Wielowieś, wzmiankowana w 1277 r. **Spichlerz** z 1821 r., z dobudowaną oborą z 1840 r. Dawny **dworek myśliwski** z 1808 r.

Na północ od wsi, w lesie staw Hubert, pozostałość po Hucie Leopolda z 1650 r. Dawny **dworek myśliwski** z 1895 r., obecnie szpital. Obok polanka z drewnianym **krzyżem** z 1991 r. i późniejszym **pomnikiem** w miejscu męczeńskiej śmierci kilkudziesięciu ofiar UB. Na południowy-zachód od dworku **rezerwat** leśny "Hubert", utworzony w 1958 r. dla ochrony naturalnego lasu mieszanego.

- **Gierałtowiec**

Wieś gminna. Lokowana na nowo w 1295 r. **Kościół** Matki Boskiej Szkaplerznej z 1928 r., wewnątrz tablica ku czci działacza narodowego ks. Władysława Roboty (1872-1939) z 1988 r. Nie opodal **Pomnik** Czynu Powstańczego z 1961 r. Przy ul. Korfantego **dwór** z 1845 r.

- **Góra Św. Anny**

Wieś w gminie Leśnica powstała przy klasztorze Franciszkanów. W 1921 r. miejsce największej bitwy trzeciego powstania śląskiego. Wokół rozbudowanego **kościola** św. Anny z 1480 r. **zespół klasztorny** z lat 1665-1763. Zespół **kaplic** z lat 1700-1709 i późniejszych. Na cmentarzu **pomnik** ku czci poległych w czasie I wojny światowej i grób powstańców śląskich. **Pomnik** Czynu Powstańczego autorstwa Xawerego Dunikowskiego z 1954r. W dawnych kamieniołomach **amfiteatr** z lat 1934-1938 i **rezerwat** geologiczno-krajobrazowy "Góra Św. Anny" z 1971 r. Na skraju wsi Wysoka **wiatrak** holenderski z poł. XIX w., miejsce bohaterskiej obrony przez powstańców śląskich.

- **Kamieniec**

Wieś w gminie Zbrosławice, wzmiankowana około 1300 r. Na wzgórzu, nie opodal linii kolejowej **grodzisko Kościół** Narodzenia św. Jana Chrzciciela z 1413 r., przebudowany. **Pałac** z początku XVIII w., na zrabach zamku z XV-XVI w., przebudowany w 2. poł. XIX w. Przy pałacu **park** ze starodrzewem. "**Mysia Wieża**" - sztuczna ruina z 1887 r. Przy ul. Wiejskiej 6 **budynek jesion wyniosły** - pomnik przyrody. W pobliżu muszli koncertowej metalowa **altana** z 1923 r. Nie opodal zalewu **uroczysko** "Kamieniec".

- **Karchowice**

Wieś w gminie Zbrosławice, wzmiankowana w 1210 r. **Kościół** św. Katarzyny Aleksandryjskiej z około 1500 r. **Kapliczka** przydrożna z 2. poł. XIX w. **Stacja Wodociągowa** "Zawada" z 1896 r., wewnątrz nieużywane maszyny z 1. ćwierćwiecza XX w.

- **Knurów**

Miasto od 1954 r. Wieś wzmiankowana około 1305 r. **Zabudowania** Kopalni Węgla Kamiennego "Knurów" z lat 1903-1910. **Kościół** św. Cyryla i Metodego z 1939 r. Przy ul. Niepodległości i ul. ks. Kozielka kilkanaście **kamienic** z początku XX w. Przy ul. Dworcowej **kapliczka** z 1919 r. Nie opodal, a także na cmentarzu parafialnym **pomniki** ku czci powstańców śląskich. W otoczeniu ul. A. Słoniny **osiedle** robotnicze zwane III Kolonią

KWK "Knurów" z lat 1913-1921. Przy ul. 1 Maja Dom Kultury z 1905 r., pierwotnie hotel kopalniany. Na Osiedlu Wojska Polskiego **kościół** Matki Boskiej Częstochowskiej z lat 1982-1992.

- **Kotlarnia**

Wieś w gminie Bierawa, wzmiankowana w 1532 r. Kilka **domów** z XIX w. i **kościół** św. Maksymiliana Kolbe z 1815 r., pierwotnie ewangelicki.

- **Kotliszowice**

Wieś w gminie Toszek, wzmiankowana w 1256 r. Przy szosie **czworaki** z 1827 r. Przy folwarku **dwór park** krajobrazowy z końca XIX w. Obok wsi widokowe wzniesienia Pagórów Sarnowskich: na południu Wapienna Góra (305 m n.p.m.), a na wschód Strzyżowa Góra (301 m n.p.m.).

- **Kotulin**

Wieś w gminie Toszek, wzmiankowana w 1257 r. **Kościół** św. Michała Archanioła z 1911 r., na zrębach budowli z XVI w. **Pałac** z 1873 r., obok **park** krajobrazowy. W zabudowaniach folwarcznych **budynki** gospodarcze z przełomu XVIII i XIX w. Przy szosie do Ligoty Toszeckiej **kapliczka** z przełomu XVIII i XIX w.

- **Kozłów**

Wieś w gminie Sośnicowice, wzmiankowana w 1279 r. **Kościół** św. Mikołaja z około 1500 r. z nadbudowaną w 1928 r. drewnianą wieżą, w ścianie **tablica** ku czci poległych w czasie obu wojen światowych. Nie opodal łąka ze średniowiecznym **grodziskiem** z XIV w. Przy ul. Wiejskiej **kapliczka** z 1893 r. W północnej części pozostałości po **kuźni** żelaza: staw, **dom** właściciela z początku XX w. i niewielki park ze starodrzewiem. Na zachód od wsi, za autostradą aleja **dębów** szypułkowych - pomnik przyrody.

- **Krywałd i Szczygłowice**

Od roku 1951 dzielnice Knuruwa. Krywałd wzmiankowany w 1458 r., a Szczygłowice w 1531 r. W Krywałdzie **zabudowania** dawnej fabryki materiałów wybuchowych "Lignoza" z lat 1877-1878. Dawna **cechownia** z 1908 r. przebudowana w 1921 r. na kościół św. Antoniego. Dawna willa właściciela zakładów z około 1900 r. Przed nią pomnik ku czci poległych 1 września 1939 r. żołnierzy Wojska Polskiego. **Kapliczka** św. Barbary z 1887 r. W Szczygłowicach na granicy z Wilczą **park** z dworem z końca XIX w. Przy szosie **dąb bezzypułkowy**

- **Księży Las**

Wieś w gminie Zbrostawice, wzmiankowana w 1302 r. **Drewniany kościół** św. Michała Archanioła z 1494 r., z murowaną ścianą frontową z 1905 r. i kaplicą z XVIII w. Obok dawna **szkoła** z 1880 r. Na północny-wschód od wsi **leśniczówka** z 1902 r., dobudowana do starej z połowy XIX w.

- **Kuźnia Nieborowska**

Wieś w gminie Pilchowice. W 1740 r. uruchomiono tu hutę. **Dwór** dawnych właścicieli huty z około 1880 r. Obok zdziczały **park**.

- **Leśnica**

Prawa miejskie przed 1382 r., wieś wzmiankowana w 1217 r. **Kościół** Św. Trójcy z 2. poł. XV w., przebudowany m.in. w 1717 r. **Zabudowa** rynku i sąsiednich uliczek z XVIII w. i 1. poł. XIX w. W rynku **figura** św Jana Nepomucena z 2 poł. XVIII w i **pomnik** ku czci powstańców śląskich. Dawny **browar** z 1. poł. XIX w. **Kościół** cmentarny NMP z przełomu XVI i XVII w. Na cmentarzu **grób** powstańców śląskich.

- **Ligota Toszecka**

Wieś w gminie Toszek, wzmiankowana w 1305 r. **Kaplica** św. Anny z 1720 r. Na północny-zachód od wsi, w przysiółku Laura **kapliczka** z końca XVIII w.

- **Łany Wielkie**

Wieś w gminie Sośnicowice, lokowana w 1305 r. Na południe od wsi **kapliczka** z 1780 r., na kopcu uważanym za kurhan lub za **grodzisko** z XII-XIII w. W pobliżu dwa pomniki przyrody - **dęby szypułkowe**.

- **Łubie i Kopienica**

Wieś w gminie Zbrosławice, Łubie wzmiankowane w 1256 r., a Kopienica w 1300 r. W Łubiu **pałac** z 1869 r., obok **park** podworski ze starodrzewiem. Nie opodal **spichlerz** dworski z około 1865 r. **Kościół** Narodzenia NMP z XVI w., przebudowany w latach 1730-1744, nad wejściem tablica z inskrypcją w języku serbołużyckim. Na cmentarzu **kaplica** z XVIII w. W Kopienicy **dwór** z 1844 r., przebudowany, obok **park** krajobrazowy z pomnikowym **dębem szypułkowym**. Nie opodal **stodoła** i **obora** z 1844 r.

- **Nieborowice**

Wieś w gminie Pilchowice, wzmiankowana w 1407 r. **Dwór** z 1840 r. Nie opodal **budynek** stacji kolei wąskotorowej z 1899 r. Na północny-wschód od wsi dwa niemieckie **bunkry** betonowe sprzed II wojny światowej. Przed dawną szkołą **tablica pamiątkowa**, przy drodze do Leboszowic **pomnik** z 1981 r. ku czci pomordowanych tu w hitlerowskim obozie przejściowym w 1939 r.

- **Paczyna**

Wieś w gminie Toszek, wzmiankowana w 1256 r. **Drewniana dzwonnica** kościelna z 1679 r. **Pomnik** ku czci ofiar I wojny światowej. **Dwór** i dwie oficyny z 1820 r., **obora** z 1843 r. i **chlew** z 1894 r. W sąsiedniej Paczynie **kapliczka** z XVIII w.

- **Paniowy**

Od 1975 r. w granicach Mikołowa. Wieś wzmiankowana w 1282 r. **Drewniany kościół** św. Piotra i Pawła z 1757 r. Na cmentarzu, za kościołem **pomnik** ku czci poległych w powstaniach śląskich i pomordowanych przez hitlerowców.

- **Pilchowice**

Wieś gminna, wzmiankowana w 1305 r. **Kościół** św. Jana Chrzciciela z 1780 r. **Plebania** z końca XVIII w. Dawny **dwór** z 2. poł. XVIII w., przebudowany, obecnie Urząd Gminy. **Klasztor** bonifratrów i **szpital**, część środkowa budynku z lat 1802-1814. Na starym cmentarzu, na tyłach szpitala **grób** ks. Konstantego Darmota (1841-1895). Na nowym cmentarzu **pomnik** ku czci więźniów obozu jenieckiego w Nieborowicach, zamordowanych we wrześniu 1939 r. Przy ul. Leboszowskiej **kapliczka** z przełomu XVIII i XIX w. Na południe od Trześniówki, przy szlaku niebieskim dwa poniemieckie **bunkry** betonowe sprzed 1939 r.

- **Pławniowice**

Wieś w gminie Rudziniec, wzmiankowana w 1317 r. **Pałac** z 1885 r., obecnie Diecezjalny Dom Rekolekcyjny, z **kaplicą** Niepokalanego poczęcia NMP z 1737 r. Wokół pałacu **park** ze starodrzewiem i **pomnik** Franciszka von Ballestrema z 1907 r. Folwark ze **spichlerzem** z 1888 r. i pomnikowym **dębem szypułkowym**. **Kapliczka** z 1890 r., z **tablicami** ku czci poległych w czasie I wojny światowej. **Dom Kawalerów** z 1884 r. Na wschód od wsi ślady **grodziska** sprzed 2500 lat, a we wsi, na cyplu nad Kanałem Gliwickim - **grodziska** z XIII-XIV w. Przy zielonym szlaku pieszym prowadzącym do Rudna **głaz narzutowy** (obw. 650 cm).

- **Płużnica**

Wieś w gminie Strzelce Opolskie, wzmiankowana w 1299 r. Przy folwarku nieprzebadane **grodzisko** późnośredniowieczne. **Kościół** Nawiedzenia NMP z XVI w., przebudowany. Na północny-zachód od wsi **rezerwat** leśny "Płużnica", utworzony w 1957 r. dla ochrony fragmentu lasu mieszanego.

- **Pniów**

Wieś w gminie Toszek, wzmiankowana w 1256 r. Ruiny **pałacu** z 1770 r., obok zdewastowany **park** kraobrazowy. Na cmentarzu **kaplica** grobowa rodziny von Groeling z 1770 r. Nie opodal **grodzisko** z XIII-XIV w. Na dziedzińcu przedszkola **cyprysik groszkowy** odmiany puszystej. **Pomnik** ku czci poległych w czasie I wojny światowej z 1919 r., odbudowany w 1989 r.

- **Poniszowice**

Wieś w gminie Rudziniec, wzmiankowana w 1223 r. **Drewniany kościół** Narodzenia św. Jana Chrzciciela i MB Częstochowskiej z końca XV w., przebudowany w 1775 r., w krużganku **tablice** ku czci poległych w czasie I wojny światowej. Obok kościoła **drewniana dzwonnica** konstrukcji słupowej z 1520 r. Na cmentarzu **nagrobek** Jana Antoniego von Fragstein z 1724 r. **Park** dworski z 1830 r. ze starodrzewiem.

- **Przyszowice**

Wieś w gminie Gierałtowie, wzmiankowana w 1335 r. **Pałac** z lat 1890-1895 w otoczeniu parku ze starodrzewiem. Nie opodal kościoła **drewniany spichlerz** plebański z 1829 r. **Pomnik** Powstańców Śląskich z 1961 r. Na wschód od wsi przysiółek Brzeg z trzema **dębami** - pomnikami przyrody.

- **Pyskowice**

Prawa miejskie około 1260 r., wzmiankowane w 1327 r. **Ratusz** z 1822 r., wewnątrz Muzeum. Przed nim **figura** Matki Boskiej z Dzieciątkiem z 1809 r. Przy rynku **domy** z 1. poł. XIX w. **Kościół** św. Mikołaja z 2. poł. XV w., przebudowany. **Kościół** św. Stanisława Biskupa z lat 1865-1868. **Gmach** dawnego Seminarium z 1849 r., obecnie Zespół Szkół, przed nim **tablica** ku czci Marii Konopnickiej. **Park** z **kapliczką** z końca XIX w. **Kościół** ewangelicki z 1897 r. W dzielnicy Zaolszany **cmentarz żydowski** z poł. XIX w. Przed siedzibą Dyrekcji Kopalni Piasku "Kotlarnia" zabytkowy **parowóz** typu Tp4, a nieopodal **Skansen Kolejowy**.

- **Rachowice**

Wieś w gminie Sośnicowice, wzmiankowana w 1305 r. **Kościół** Św. Trójcy Świętej, z murowanym prezbiterium z przełomu XV i XVI w., drewnianą nawą z 1668 r. i drewnianą wieżą z lat 1780-1790. **Drewniana bramka** na cmentarz z przełomu XVIII i XIX w. **Obelisk** ku czci ofiar I wojny światowej z 1918 r. W pobliżu folwark z **drewnianym spichlerzem** z 1. poł. XIX w. W lesie, 2.2 km na wschód od gajówki Potempa **pomnik** w miejscu śmierci dr Juliusza Rogera (patrz opis wsi Rudy). Na południe od wsi śródleśny parking i dydaktyczna **ścieżka** przyrodnicza.

- **Radonia**

Wieś w gminie Wielowieś, wzmiankowana w 1228 r. **Dwór** z około 1880 r., obok park. **Zabudowania** gospodarcze podworskie z 1890 r.

- **Repty Stare**

Dzielnica Tarnowskich Gór od 1973 r. Wieś wzmiankowana w 1201 r. **Kościół** św. Mikołaja z 1872 r., przy plebanii **kasztan jadalny** i **cis**. W centrum Starych Rept **Źródło Młodości**, początek rzeki Dramy. Między Reptami Starymi i Nowymi **pomnik** ku czci powstańców śląskich. W Reptach Nowych, przy szosie **figura** przydrożna z 1807 r. na mogile żołnierzy gen. Pawła Antoniego Sułkowskiego. Na północny-zachód od Rept duży **park** krajobrazowy z 1. poł. XIX w., w parku **szyby** "Ewa" i "Sylwester" Sztolni Czarnego Pstrąga z 1568 r., udostępnionej do zwiedzania. Na zachód od parku obudowa **wylotu** Sztolni z lat 1821-1835.

- **Rudno**

Wieś w gminie Rudziniec, wzmiankowana w 1228 r. **Kościół** św. Mikołaja z 1922 r. Obok **kaplica** grobowa Ballestremów z początku XIX w. **Krzyż** przydrożny z 1859 r. oraz **krzyż** z 1919 r. upamiętniający poległych w czasie I wojny światowej. W pobliżu **kapliczka**

przydrożna z przełomu XVIII i XIX w. W kolonii **Łaskarczówka grodzisko** z XIII i XIV w. Przy drodze w stronę lasu pomnik przyrody - siedem **dębów szypułkowych**.

- **Rudy**

Wieś w gminie Kuźnia Raciborska, wzmiankowana w 1226 r. W latach 1252-1810 siedziba klasztoru Cystersów. Pozostał po nich: **kościół** Wniebowzięcia NMP z 2. poł. XIII w. z kaplicą z **obrazem** Matki Boskiej Rudzkiej z Dzieciątkiem z XIII w., ruiny **klasztoru** z lat 1671-1680 i **pałacu** opackiego z około 1730 r., odbudowywanych na potrzeby rekolekcyjno-szkoleniowe Diecezji Gliwickiej oraz **park** krajobrazowy z XVIII w. ze starodrzewiem. Dawny **szpital** z około 1860 r., obecnie Ośrodek Edukacyjny Zespołu Parków Krajobrazowych. Przed nim **kamień** z tablicą upamiętniającą dr J. Rogera oraz **pomnik** ku czci poległych w czasie I wojny światowej, odbudowany w 1991 r. **Kościół cmentarny** św. Marii Magdaleny z końca XIX w. Na cmentarzu **grób** dr Juliusza Rogera (1819-1865). Zabudowania stacyjne i linia **kolei wąskotorowej** z 1901 r., uznane za zabytek techniki. Na stacji Skansen Kolei Wąskotorowej.

Na południe od Rud **ośrodek wypoczynkowy** "Buk", w ośrodku **drewniany domek** myśliwski z końca XIX w. Obok **uroczysko** "Buk" stanowiące użytek ekologiczny.

- **Rudziniec**

Wieś gminna, wzmiankowana jako Rudno Małe w 1305 r. **Drewniany kościół** św. Michała Archanioła, z prezbiterium i nawą z 1657 r. oraz wieżą z 1853 r. Przy wejściu na cmentarz **krzyż** kamienny z 1898 r. z nazwiskami poległych w czasie I wojny światowej. Przed cmentarzem **kapliczka** z przełomu XVIII i XIX w. **Pałac** z 1860 r., obok **park** krajobrazowy. W **Pile** po obu stronach mostu na Kanale Gliwickim kilka **dębów szypułkowych** - pomników przyrody. Kolejny **dąb** - pomnik przyrody w lesie, przy szosie do Pławniowic.

- **Sierakowice**

Wieś w gminie Sośnicowice, wzmiankowana w 1305 r. **Drewniany kościół** św. Katarzyny Aleksandryjskiej z 1675 r. **Drewniana bramka** na cmentarz z 1679 r. Nie opodal **drewniana kapliczka** przydrożna z początku XIX w. W Sierakowiczkach przy ul. Kozielskiej 43 **drewniana stodoła** z 2. poł. XIX w.

W lesie, na południowy-zachód od Sierakowiczek **kaplica** św. Magdaleny z początku XVIII w.

- **Sieroty**

Wieś w gminie Wielowieś, wzmiankowana w 1299 r. **Kościół** Wszystkich Świętych, z murowanym prezbiterium z około 1470 r., drewnianą nawą z 1707 r. i wieżą z 1770 r. Przy kościele **grób** powstańca śląskiego Nikodema Ullika, poległego w 1921 r. Nie opodal kościoła **drewniany dom** z początku XIX w. Przy stawie **kapliczka** z początku XIX w.

- **Stawięcice**

Od 1975 r. w granicach Kędzierzyna-Koźła. Prawa miejskie w latach 1246-1260 i 1973-1975. **Kościół** św. Katarzyny z lat 1864-1869. Obok **plebania** z 1852 r. z **drewnianą altaną** z 1800 r. Duży **park** krajobrazowy z 1. poł. XIX w. ze starodrzewiem. **Zabudowania** folwarczne, **dom ogrodnika** z około 1830 r. i **pawilon ogrodowy** z 1802 r. Przy szosie do Miejsca

Kłodnickiego **tablica** ku czci powstańców śląskich. **Śluza** na Kanale Gliwickim. Przy głównej szosie dwa **dęby** - pomniki przyrody. Na południe od Sławęcic pozostałość po zespole **hitlerowskich obozów koncentracyjnych i jenieckich** i **pomnik** ku czci pomordowanych.

- **Smolnica**

Drewniana kaplica p.w. św. Bartłomieja sprzed 1603 r., pierwotnie protestancka. Dwie **drewniane chałupy** z 2. poł. XIX w. W zachodniej części **kapliczka** z końca XIX w. Na południe od leśniczówki dydaktyczna **ścieżka** przyrodnicza.

- **Sośnicowice**

Miasto w latach 1526-1945 i ponownie od 1995 r. Wieś założona prawdopodobnie w 2 poł. XIII w. Szesnastowieczny **układ urbanistyczny** z rynkiem i **domami** z XIX w. **Kościół** św. Jakuba Starszego, przebudowany w latach 1786-1795. Obok kościoła średniowieczny **krzyż pokutny** i **Pomnik Powstańców Śląskich** z 1962 r. **Pałac** z 1755 r. Obok **park** krajobrazowy.

- **Stanica**

Wieś w gminie Pilchowice, wzmiankowana w 1258 r. **Kościół** św. Marcina z 1804 r. **Kaplica** z XVIII w. Przy szosie do Rud trójpienna **lipa drobnolistna** - pomnik przyrody. Na północ od wsi kolonia Górniki, koło niej pod lasem **haldy** po odkrywkach kopalni rudy darniowej żelaza.

- **Stara Kuźnia**

Wieś w gminie Bierawa, wzmiankowana w 1674 r. **Drewniana kapliczka** z 1690 r. **Park** z połowy XIX w., pozostałość po leśniczówce. Stara **wieża** obserwacyjna, wchodząca w skład systemu przeciwpożarowego lasów.

- **Szałsza**

Wieś w gminie Zbrosławice, wzmiankowana w 1463 r. **Drewniany kościół** Matki Boskiej z XVIII w. **Pałac** z 1877 r., obok **park** ze starodrzewem i trzema pomnikami przyrody - **dębami szypułkowymi**.

- **Świbie**

Wieś w gminie Wielowieś, wzmiankowana w 1299 r. **Kościół** św. Mikołaja Biskupa z około 1500 r. **Dwór** z końca XVIII w. i dawna **gorzelnia** z połowy XIX w., obok **park** krajobrazowy z początku XIX w. ze starodrzewem. W południowej części wsi **kaplica** p.w. św. Benigny z 1669 r.

Na skraju lasu, na północny-zachód od wsi, przy szlaku zielonym odkryte w 1935 r. **cmentarzysko** szkieletowe i ciałopalne kultury łużyckiej.

- **Taciszów**

Wieś w gminie Rudziniec, lokowana w 1305 r. Przed klasztorem kamilianów **klon polny** - pomnik przyrody. Na północ od klasztoru XIX-wieczny **dom** przewoźników po Kanale

Kłodnickim, a na zachód od klasztoru pozostałości jednej ze **śluz i odlewnia dzwonów** Felczyńskich w dawnej osadzie pracowników leśnych. Obok pomnikowy **dąb szypułkowy** (obw. 650 cm).

- **Toszek**

Siedziba Urzędu Miasta i Gminy. W 1201 r. wzmiankowany kościół, a w 1222 r. kasztelania. **Wzgórze zamkowe** zamieszkałe (z przerwami) od IV w. **Ruiny zamku** z XV w., przebudowanego w latach 1650-1666, w ruinie od pożaru w 1811 r., częściowo odbudowane, obecnie Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury. **Kościół** św. Katarzyny Aleksandryjskiej z około 1450 r., przebudowany. Pośrodku Rynku kamienna **figura** św. Jana Nepomucena z 1725 r. **Ratusz** z 1836 r. Przy Rynku zabytkowe **domy** wybudowane po pożarze miasta w 1833 r. Zabudowania tzw. **Dolnego Dworu**: dwór rozbudowany w 1880 r. i oficyna (dom Bractwa Strzeleckiego) z 1848 r., **park** krajobrazowy z dwoma **jesionami wyniosłymi** - pomnikami przyrody. **Kościół** cmentarny św. Barbary z 1. poł. XVIII w. Przy ul. Górnośląskiej dawna **gazownia** z 1906 r. Przy ul. Dworcowej **kapliczka** z przełomu XVIII i XIX w. Przy ul. Gliwickiej 34 **tablica** upamiętniająca siedzibę Komendy Oddziałów Powstańczych. Przy ul. Wielowiejskiej cmentarz ewangelicki z **kapliczką** z 1626 r. i **cmentarz żydowski** z połowy XIX w. Za cmentarzem **pomnik** ku czci ofiar obozu NKWD, pochowanych tu w 1945 r.

- **Trachy**

Wieś w gminie Sośnicowice, założona w 1560 r. W lesie na zachód od wsi, przy szlaku zielonym **kapliczka** z rzeźbą św. Jana Chrzciciela "Rocha" z początku XVIII w. Na północ od Trach kolonia Kuźniczka. W zabudowaniach dawnej huty stadnina koni, m.in. **budynek obora** z lanej cegły żuźlowej z 1. poł. XIX w. Na skraju lasu fragmenty dawnego **kanalu** hutniczego, a na północny zachód od kolonii **hałdy** po dawnej kopalni rudy darniowej żelaza.

- **Tworóg**

Wieś gminna, pierwotnie osada hutnicza założona w 1530 r. **Pałac** z 2. poł. XVIII w., obok **park** z **kaplicą** z 1796 r. i pomnikowymi drzewami, dalej dawna **oficyna** pałacowa z 1. poł. XIX w. i **kapliczka** z początku XIX w. **Kościół** św. Antoniego Padewskiego z 1817 r. Na cmentarzu **mogiła** nieznanego żołnierza polskiego, poległego w 1939 r. i **kapliczka** z 1800 r. Przy pl. Wolności 1 dawny **drewniany przytułek** z 1826 r. Przy ul. Nowowiejskiej 13 **drewniana stodoła** z 2. poł. XIX w.

- **Tworóg Mały**

Wieś w gminie Sośnicowice, wzmiankowana w 1592 r. **Drewniana kapliczka** z około 1860 r. Cztery **domy**

- **Ujazd**

Prawa miejskie w 1260 r. **Kościół** św. Andrzeja Apostoła z 1613 r., przebudowany w XVIII w. i w 2. poł. XIX w. Obok dwie **figury** kamienne z XVIII w. Ruiny **zamku** z 1580 r. **Budynek** dawnej szkoły z 1. poł. XIX w. Kilka **domów** z końca XVIII w. i 1. poł. XIX w. **Pomnik** ku czci więźniów oświęcimskich, którzy zginęli tu w czasie ewakuacji obozu w styczniu 1945 r. Przy ulicy prowadzącej w stronę Pyskovic **kapliczka** z XVIII w. Przy

szosie pyskowskiej **kościół pątniczy** p. w. Nawiedzenia NMP z lat 1858-1862., obok obudowane **źródło**. Na północny-wschód od Ujazdu, w odległości 1 km **grodzisko** z XIII w.

- **Widów**

Wieś w gminie Rudziniec, wzmiankowana w 1305 r. **Kapliczka** z 1858 r. Na południowy-zachód od wsi, na wzniesieniu **grodzisko** z XIV w.

- **Wielowieś**

Siedziba gminy, wieś wzmiankowana w 1305 r. **Dwór** z XVIII w., przebudowany, obok **park** z 1891 r. i **kapliczka** ewangelicka z 1924 r. **Kościół** Wniebowzięcia Matki Boskiej z 1935 r., na zrębach murów gotyckich z XV w., z wieżą z 1860 r. Przy kościele **kapliczka** przydrożna z końca XVIII w. ze średniowieczną kamienną płasko-rzeźbą Chrystusa Ukrzyżowanego. W pobliżu stacji benzynowej **budynek** dawnej synagogi z 2. poł. XIX w. Na południowy-wschód od kościoła, między polami **cmentarz żydowski**.

- **Wieszowa**

Wieś w gminie Zbrosławice, wzmiankowana około 1300 r. **Kościół** Św. Trójcy z 1896 r. W zachodniej części wsi **pałac** z połowy XVII w., przebudowany. Obok **spichlerz** dworski z końca XVIII w. i **kuźnia** dworska z około 1890 r.

- **Wilcza**

Wieś w gminie Pilchowice, założona w 1486 r. Przy skrzyżowaniu szos **kapliczka** z końca XIX w. **Pałac** z 2. poł. XIX w. otoczony parkiem. **Drewniany kościół** św. Mikołaja z 1755 r., wewnątrz **tablica** poświęcona ofiarom I wojny światowej. Na cmentarzu **mogiły** żołnierzy polskich z 1939 r. oraz więźniów obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, zamordowanych w styczniu 1945 r. podczas ewakuacji obozu. We wschodniej części wsi dwa **dęby** - pomniki przyrody.

- **Wilkowice**

Wieś w gminie Zbrosławice, wzmiankowana w 1253 r. **Pałac** z 1. poł. XVIII w., obok **park** ze starodrzewiem. **Obora** z poł. XIX w. Na zachód od wsi w Kolonii Wilkowskiej **chałupa** murowana z połowy XIX w.

- **Wiśnicze**

Wieś w gminie Wielowieś, wzmiankowana w 1280 r. **Kościół** z 1585 r. W **murze** cmentarnym z 1854 r. **kapliczka** z 1. poł. XIX w. Obok **spichlerz** plebański z 1. poł. XIX w. **Dwór** z 1891 r., z **parkiem** angielskim. Naprzeciw stawu drewniana **chałupa** z częścią gospodarczą pod jednym dachem z 1865 r. Na południe od wsi **kaplica** p.w. Matki Boskiej Bolesnej z lat 1762-1768, zwana Kaplicą w Goju, przy kaplicy trzy płaskie **głazy** o obw. około 400 cm - być może średniowieczne kamienie kultowe.

- **Zacharzowice**

Wieś w gminie Wielowieś, wzmiankowana w 1359 r. **Drewniany kościół** św. Wawrzyńca z 1580 r. Obok kościoła **kapliczka** z 1. poł. XIX w. Na cmentarzu **grób** powstańca śląskiego Antoniego Urbańczyka z 1921 r. Nie opodal dawny **dwór** z końca XIX w.

- **Zawada**

Wieś w gminie Zbrosławice, wzmiankowana w 1294 r. **Kościół** św. Marka Ewangelisty z 1851 r. Na północ od wsi ruiny neogotyckiej **wieży** wodnej z 1882 r.

- **Zbrosławice**

Siedziba gminy, wieś wzmiankowana w 1235 r. **Kościół** Wniebowzięcia NMP, z prezbiterium z 1. poł. XV w. i nawą z lat 1610-1620, w ołtarzu głównym **figura** Matki Boskiej Zbrosławickiej z 1575 r. Obok kościoła **dzwonnica** z 1564 r. **Mur** cmentarny z 1. poł. XVII w. Na cmentarzu **kaplica** grobowa z 1827 r. **Pałac** z 1756 r., przebudowany na budynek mieszkalny. W pobliżu dawny **młyn wodny** z początku XX w. Ośrodek Jeździecki, założony w 1967 r., wśród zabudowań dawny **spichlerz** z 1. poł. XIX w. Na terenie przysiółka Nierada **kapliczka** z 2. poł. XIX w.

- **Ziemięcice**

Wieś w gminie Zbrosławice, wzmiankowana w 1286 r. **Dwór** z końca XIX w., **spichlerz** z 1780 r. i **obora** z 2. poł. XIX w. **Kościół** p.w. św. Jadwigi z 1927 r. **Ruiny kościoła** św. Jadwigi, z prezbiterium z XVI w. oraz nawą i wieżą z lat 1688-1697, opuszczonego od 1930 r. Dawny **młyn** z około 1880 r. Przy szosie do Kamieńca osada Goj z **leśniczówką** z około 1900 r. Przy polnej drodze do przysiółka **Jelina** skupisko **głazów narzutowych**, z których największy ma obwód 590 cm.

- **Żernica**

Wieś w gminie Pilchowice, wzmiankowana w 1246 r. **Drewniany kościół** św. Michała z 1661 r., na majądanie **grodziska** z XII w. Obok kościoła trzy **lipy** - pomniki przyrody. Na cmentarzu **kaplica** z 1920 r., dawniej pomnik ku czci ofiar I wojny światowej.

2. Wykaz obiektów muzealnych

- **Chudów. Zamek** - wystawa muzealna. Ruiny nizinnego późnorennesansowego zamku obronnego, zbudowanego prawdopodobnie po 1537 r., w ruinie po pożarze w 1875 r., częściowo rekonstruowany. Zwiedzanie w soboty i niedziele w godz. 11:00-18:00 w okresie maj - październik.
- **Gliwice - Stare Miasto.** Muzeum Miejskie - Oddział Zamek Piastowski. Gotycki **Zameczek Piastowski** z wieżą wzniesioną po 1322 r., budynkiem z XV w. i przewiązką z lat 1558-1561. Wystawy archeologii i historii ziemi gliwickiej, wystawy czasowe. Zwiedzanie we wtorki, środy i piątki w godz. 9:00-14:30, w czwartki w godz. 11:00-18:00, w soboty, niedziele i święta w godz. 10:00-15:00.

- **Gliwice** - Śródmieście, część północna. **Muzeum Miejskie - willa Caro**. Neorenesansowa willaprzemysłowca Oscara Caro (1852-1931) z 1884 r., nadbudowana w 1924 r. Wystawy "Wnętrza mieszkalne górnośląskich przemysłowców na przełomie XIX i XX w." i etnograficzna ziemi gliwickiej. Zwiedzanie we wtorki, środy i piątki w godz. 9:00-14:30, w czwartki w godz. 11:00-18:00, w soboty, niedziele i święta w godz. 10:00-15:00.
- **Gliwice** - Śródmieście, część wschodnia. **Muzeum Odlewnictwa Artystycznego** (Oddział Muzeum Miejskiego). Późnoklasycystyczne budynki dawnej Huty "Gliwice" z 1. połowy XIX w. Wystawy historia odlewnictwa artystycznego Huty "Gliwice" i Gliwickich Zakładów Urządzeń Technicznych oraz wyrobów artystycznych tych zakładów. Zwiedzanie w okresie wrzesień-czerwiec od poniedziałku do piątku w godz. 9:00-14:30, w soboty i niedziele w godz. 10:00-15:00, a w okresie lipiec-sierpień w soboty i niedziele w godz. 10:00-16:00.
- **Gliwice** - Szobiszowice. **Radiostacja Gliwice** (Oddział Muzeum Miejskiego). Przy ul. Tarnogórskiej, **zabudowania dawnej radiostacji** gliwickiej z 1935 r., miejsce prowokacji hitlerowskiej w przeddzień wybuchu II wojny światowej. **Wystawa** historyczna i oryginalne wyposażenie radiostacji. Obok **maszt** radiostacji z drewna modrzewiowego o wysokości 90 m. Udostępnianie tel. (032) 300-04-04.
- **Gliwice** - Śródmieście, część wschodnia. **Muzeum Geologii Żłóż** (Politechnika Śląska). Muzeum Geologii Żłóż im. doc. Czesława Podborskiego. Wystawy o złożach kopalin użytecznych Polski, skamieniałościach minionych epok geologicznych i roślinach węglotwórczych karbonu, złożach rud metali w świecie i systematyce skał i minerałów, ekspozycja z okazami minerałów. Zwiedzanie od poniedziałku do piątku w godz. 9:00-14:00. Wstęp wolny.
- **Gliwice** - Śródmieście, część północna. **Palmiarnia Miejska**. Palmiarnia założona w 1880 r., rozbudowana w latach 1981-2000, trzecia co do wielkości w kraju. W czterech pawilonach rośnie 6000 egzotycznych roślin, m.in. zabytkowe palmy, bananowce, drzewa cytrusowe, wiele odmian kaktusów, w tym Królowa Jednej Nocy i storczyki tropikalne. Zwiedzanie od wtorku do piątku w godz. 9:00-18:00, w soboty i niedziele w godz. 10:00-18:00.
- **Knurów** . Klub NOT KWK "Knurów" - **Izba Tradycji Górniczej**. Wystawa historii górnictwa węgla kamiennego w Knurowie i wyposażenie gabinetu dyrektora kopalni. Zwiedzanie we wtorki i czwartki w godz. 10:00-18:00 oraz w środy w godz. 10:00-14:00.
- **Góra Św. Anny**. **Muzeum Czynu Powstańczego**. Muzeum mieści się w dawnej gospodzie "Dom Polski" Związku Polaków w Niemczech, działającym tu w latach 1936-1939. Wystawy historii powstań śląskich i plebiscytu, historii Związku Harcerstwa Polskiego w Niemczech i obrony Śląska we wrześniu 1939 r. Zwiedzanie od wtorku do niedzieli w godz. 10:00-15:00.
- **Pyskowice**. **Muzeum Miejskie - Ratusz**. Klasycystyczno-neogotycki **ratusz** z 1822 r. Wewnątrz od 2004 r. Muzeum Miejskie z wystawą historii miasta. Zwiedzanie od wtorku do piątku w godz. 16:00-18:00 i w niedziele w godz. 14:00-18:00.
- **Pyskowice**. **Skansen Kolejowy**. Kompleks obiektów byłej wagonowni PKP Pyskowice. W organizacji wystawa taboru kolei normalnotorowych. Kontakt tel. (032) 255-81-59.
- **Rudy**. **Ośrodek Edukacyjny Zespołu Parków Krajobrazowych** Województwa Śląskiego im. Juliusza Rogera - Ekspozycja przyrodniczo-historyczna. Dawny **szpital** z około 1860 r. Przed nim **kamień** z tablicą upamiętniającą dr J. Rogera oraz **pomnik** ku czci poległych w czasie I wojny światowej, odbudowany w 1991 r. **Ekspozycja przyrodniczo-historyczna**

dotycząca terenu Parku Krajobrazowego "Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich". Udostępnianie tel. (032) 410-30-52.

- **Rudy. Skansen Kolei Wąskotorowej.** Zabudowania stacyjne i linia kolei wąskotorowej z 1901 r., uznane za zabytek techniki. Wystawa taboru kolei wąskotorowych. Udostępnianie tel. (032) 410-47-83.
- **Toszek.** Miejsko Gminny Ośrodek Kultury - **Zamek.** Wzgórze zamkowe zamieszkałe (z przerwami) od IV w. Ruiny zamku z XV w., przebudowanego w latach 1650-1666 w stylu barokowym przez Kaspra Colonę, w ruinie od pożaru w 1811 r., częściowo odbudowane, m.in. budynek bramny, dawne stajnie i wieża, obecnie Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury. Udostępnianie tel. (032) 233-44-93.

v

Wykaz tras turystycznych OTZG

(warunek zamienny zamiast udziału w imprezach Oddziału PTTK Ziemi Gliwickiej, patrz pkt. 10 Regulaminu)

A. Dla turystów pieszych i narciarzy

1. Szlak Powstańców Śląskich (niebieski)

a/ odcinek Repty Stare – Wilkowice – Zbroslawice – Kamieniec – Kar-chowice – Jaśkowice – Srocza Góra – Pniów – Pisarzowice – Toszek – Grabina – Płużniczka – Dąbrówka;

b/ odcinek Kotlarnia – Łacza – Sierakowice – Rachowice – Kozłów – Brzezinka – Stare Gliwice – Gliwice.

2. Szlak Husarii Polskiej (czerwony)

Repty Stare – Górniki – Wieszowa – Grzybowice – Mikulczyce – Szał-sza – Żerniki – Zatorze – Gliwice – Wójtowa Wieś – Kolonia Żernicka – Żernica – Nieborowice – Młyn nad Bierawką – Pilchowice – Wielopole – Stanica-Górniki – Biały Dwór – Rudy.

B. Dla turystów kolarzy

1. Szlak Powstańców Śląskich (niebieski) na odcinku Repty Stare – Dąbrówka oraz trasa rowerowa nr 15 (zielona), odcinek Kotlarnia – kapliczka św. Magdaleny – Sierakowice – Rachowice – Łany Wielkie – Ostropa – Gliwice.

2. Szlak Husarii Polskiej (czerwony) na odcinku Repty Stare – Gliwice jak dla turystów pieszych, dalej trasa rowerowa nr 6 (czerwona) Gliwice – Sikornik – Kolonia Żernicka – Żernica – Nieborowice – Młyn nad Bierawką – Pilchowice – Wielopole – Stanica – Rudy.

C. Dla turystów motorowych

1. Repty Stare – Zbrosławice – Kamieniec – Karchowice – Zawada – Pyskowice – Pniów – Toszek – Błotnica Strzelecka – Góra Św. Anny – Leśnica – Kotłarnia – Sierakowice – Rachowice – Sośnicowice – Smol-nica – Ostropa – Gliwice.

2. Tarnowskie Góry – Repty Stare – Górniki – Grzybowice – Czekanów – Szalsza – Żerniki – Szobiszowice – Gliwice – Trynek – Żernica – Nieborowice – Pilchowice – Stanica – Rudy – Bargłówka – Trachy – Sośnicowice – Łany Wielkie – Kozłów – Brzezinka – Stare Gliwice – Gliwice.